

Ὁ Μηδενισμὸς τοῦ Γοργία (Περὶ τοῦ μὴ ὄντος)

Ο ρήτορας, σοφιστής και στοχαστής Γοργίας από τους Λεοντίνους αρνείται την ύπαρξη ενός σταθερού όντος το οποίο όντας πίσω από την εξ αρχής, αλλά και συνεχή ροή της δημιουργίας του κόσμου αποτελεί την ‘πρώτη αρχή’. Στο έργο του ‘Περὶ τοῦ μὴ ὄντος’ υποστηρίζει την ανυπαρξία των πάντων, και οδηγείται στο συμπέρασμα πως ‘δεν υπάρχει τίποτε’, πως δηλ. τα πάντα γύρω μας είναι απάτη των αισθήσεων. Η σκέψη του ξεδιπλώνεται στο εξής τρίπτυχο: i) *δεν υπάρχει τίποτε*, ii) *ακόμη κι αν κάτι υπάρχει, αυτό είναι απροσπέλαστο για την ανθρώπινη σκέψη*, iii) *ακόμη κι αν είναι προσπελάσιμο, δεν μπορεί να μεταδοθεί ως ανθρώπινη γνώση*. Το αυθεντικό κείμενο του Γοργία δεν έχει διασωθεί· ό,τι έχουμε για το έργο του το οφείλουμε στην παραπομπή σ’ αυτό του Σέξτου Εμπειρικού στο έργο του ‘Πρὸς Μαθηματικούς’, το οποίο παραθέτω με την ακόλουθη μετάφραση και σχόλια ανά σελίδα.

Μέρος (i): «ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΙΠΟΤΕ» (Πρωτότυπο Κείμενο)

- 66 ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἔστιν, ἐπιλογίζεται τὸν τρόπον τοῦτον· εἰ γὰρ ἔστι <τι>, ἦτοι τὸ ὄν ἔστιν ἢ τὸ μὴ ὄν, ἢ καὶ τὸ ὄν ἔστι καὶ τὸ μὴ ὄν. οὔτε δὲ τὸ ὄν ἔστιν, ὥς παραστήσει, οὔτε τὸ μὴ ὄν, ὥς παραμυθήσεται, οὔτε τὸ ὄν καὶ <τὸ> μὴ ὄν, ὥς καὶ τοῦτο διδάξει. οὐκ ἄρα ἔστι τι.
- 67 καὶ δὴ τὸ μὲν μὴ ὄν οὐκ ἔστιν. εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν ἔστιν, ἔσται τε ἅμα καὶ οὐκ ἔσται· ἢ μὲν γὰρ οὐκ ὄν νοεῖται, οὐκ ἔσται, ἢ δὲ ἔστι μὴ ὄν, πάλιν ἔσται. παντελῶς δὲ ἄτοπον τὸ εἶναί τι ἅμα καὶ μὴ εἶναι· οὐκ ἄρα ἔστι τὸ μὴ ὄν. καὶ ἄλλως, εἰ τὸ μὴ ὄν ἔστι, τὸ ὄν οὐκ ἔσται· ἐναντία γὰρ ἔστι ταῦτα ἀλλήλοις, καὶ εἰ τῷ μὴ ὄντι συμβέβηκε τὸ εἶναι, τῷ ὄντι συμβήσεται τὸ μὴ εἶναι. οὐχὶ δέ γε τὸ ὄν οὐκ ἔστιν· <τοίνυν> οὐδὲ τὸ μὴ ὄν ἔσται.
- 68 καὶ μὴν οὐδὲ τὸ ὄν ἔστιν. εἰ γὰρ τὸ ὄν ἔστιν, ἦτοι αἰδιόν ἐστιν ἢ γενητόν ἢ αἰδίων ἅμα καὶ γενητόν· οὔτε δὲ αἰδιόν ἐστιν οὔτε γενητόν οὔτε ἀμφοτέρω, ὥς δείξομεν· οὐκ ἄρα ἔστι τὸ ὄν. εἰ γὰρ αἰδιόν ἐστι τὸ ὄν (ἄρκτηον γὰρ ἐντεῦθεν), οὐκ ἔχει τινὰ ἀρχήν·
- 69 τὸ γὰρ γινόμενον πᾶν ἔχει τιν' ἀρχήν, τὸ δὲ αἰδίων ἀγέννητον καθεστῶς οὐκ εἶχεν ἀρχήν. μὴ ἔχον δὲ ἀρχήν ἄπειρόν ἐστιν. εἰ δὲ ἄπειρόν ἐστιν, οὐδαμοῦ ἐστιν. εἰ γὰρ πού ἐστιν, ἕτερον αὐτοῦ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ἐν ᾧ ἐστιν, καὶ οὕτως οὐκέτ' ἄπειρον ἔσται τὸ ὄν ἐμπεριεχόμενόν τινι· μείζον γὰρ ἐστὶ τοῦ ἐμπεριεχομένου τὸ ἐμπεριέχον, τοῦ δὲ ἀπείρου οὐδὲν ἐστὶ μείζον, ὥστε οὐκ ἔστι που τὸ ἄπειρον.
- 70 καὶ μὴν οὐδ' ἐν αὐτῷ περιέχεται. ταῦτόν γὰρ ἔσται τὸ ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ δύο γενήσεται τὸ ὄν, τόπος τε καὶ σῶμα· (τὸ μὲν γὰρ ἐν ᾧ τόπος ἐστίν, τὸ δ' ἐν αὐτῷ σῶμα). τοῦτο δέ γε ἄτοπον· τοίνυν οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστὶ τὸ ὄν. ὥστ' εἰ αἰδιόν ἐστι τὸ ὄν, ἄπειρόν ἐστιν, εἰ δὲ ἄπειρόν ἐστιν, οὐδαμοῦ ἐστιν, εἰ δὲ μηδαμοῦ ἐστιν, οὐκ ἔστιν. τοίνυν εἰ αἰδιόν ἐστι τὸ ὄν, οὐδὲ τὴν ἀρχήν ὄν ἐστιν.
- 71 καὶ μὴν οὐδὲ γενητόν εἶναι δύναται τὸ ὄν. εἰ γὰρ γέγονεν, ἦτοι ἐξ ὄντος ἢ ἐκ μὴ ὄντος γέγονεν. ἀλλ' οὔτε ἐκ τοῦ ὄντος γέγονεν· εἰ γὰρ ὄν ἐστιν, οὐ γέγονεν ἀλλ' ἔστιν ἤδη· οὔτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδὲ γεννησαί τι δύναται διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὀφείλγειν ὑπάρξεως μετέχειν τὸ γεννητικόν τινος. οὐκ ἄρα οὐδὲ γενητόν ἐστὶ τὸ ὄν.
- 72 κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ τὸ συναμφοτέρον, αἰδίων ἅμα καὶ γενητόν· ταῦτα γὰρ ἀναιρετικά ἐστὶν ἀλλήλων, καὶ εἰ αἰδιόν ἐστὶ τὸ ὄν, οὐ γέγονεν, καὶ εἰ γέγονεν, οὐκ ἔστιν αἰδίων. τοίνυν εἰ μήτε αἰδιόν ἐστὶ τὸ ὄν μήτε γενητόν μήτε τὸ συναμφοτέρον, οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν.
- 73 καὶ ἄλλως, εἰ ἔστιν, ἦτοι ἓν ἐστὶν ἢ πολλά· οὔτε δὲ ἓν ἐστὶν οὔτε πολλά, ὥς παρασταθήσεται· οὐκ ἄρα ἔστι τὸ ὄν. εἰ γὰρ ἓν ἐστὶν, ἦτοι ποσόν ἐστὶν ἢ συνεχές ἐστὶν ἢ μέγεθος ἐστὶν ἢ σῶμά ἐστιν. ὅτι δὲ ἂν ἢ τούτων, οὐχ ἓν ἐστὶν, ἀλλὰ ποσὸν μὲν καθεστῶς διαιρεθήσεται, συνεχές δὲ ὄν τμηθήσεται· ὁμοίως δὲ μέγεθος νοούμενον οὐκ ἔσται ἀδιαίρετον, σῶμα δὲ τυγχάνον τριπλοῦν ἐστὶ· καὶ

γὰρ μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος ἔξει. ἄτοπον δέ γε τὸ μηδὲν τούτων εἶναι λέγειν τὸ ὄν· οὐκ ἄρα ἔστιν ἓν τὸ ὄν.

- 74 καὶ μὴν οὐδὲ πολλά ἐστιν. εἰ γὰρ μὴ ἐστιν ἓν, οὐδὲ πολλά ἐστιν· σύνθεσις γὰρ τῶν καθ' ἓν ἐστὶ τὰ πολλά, διόπερ τοῦ ἐνὸς ἀναιρουμένου συναναιρεῖται καὶ τὰ πολλά. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν οὔτε τὸ ὄν ἐστιν οὔτε τὸ μὴ ὄν ἐστιν, ἐκ τούτων συμφανές·
- 75 ὅτι δὲ οὐδὲ ἀμφοτέρω ἐστιν, τό τε ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν, εὐεπιλόγιστον. εἴπερ γὰρ τὸ μὴ ὄν ἐστὶ καὶ τὸ ὄν ἐστὶ, ταῦτόν ἐστι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν ὅσον ἐπὶ τῷ εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδέτερον αὐτῶν ἐστιν. ὅτι γὰρ τὸ μὴ ὄν οὐκ ἐστιν, ὁμολογόν· δέδεικται δὲ ταῦτό τούτῳ καθεστώς τὸ ὄν· καὶ αὐτὸ τοίνυν οὐκ ἐστὶ.
- 76 οὐ μὴν ἀλλ' εἴπερ ταῦτόν ἐστι τῷ μὴ ὄντι τὸ ὄν, οὐ δύναται ἀμφοτέρω εἶναι· εἰ γὰρ ἀμφοτέρω, οὐ ταῦτόν, καὶ εἰ ταῦτόν, οὐκ ἀμφοτέρω. οἷς ἔπεται τὸ μηδὲν εἶναι· εἰ γὰρ μήτε τὸ ὄν ἐστὶ μήτε τὸ μὴ ὄν μήτε ἀμφοτέρω, παρὰ δὲ ταῦτα οὐδὲν νοεῖται, οὐδὲν ἐστιν.

Μέρος (i): (Μετάφραση)

66 *Και ως προς το ότι 'δεν υπάρχει' ¹ τίποτε, σκέπτεται με τον ακόλουθο τρόπο. Αν 'υπάρχει' κάτι, τότε ή 'υπάρχει' "αυτό που υπάρχει", ή 'υπάρχει' "αυτό που δεν υπάρχει" ², ή 'υπάρχει' και "αυτό που υπάρχει", και "αυτό που δεν υπάρχει" ³. Όμως "αυτό που υπάρχει", 'δεν υπάρχει' – όπως θα θεμελιώσω ⁴, ούτε πάλι [υπάρχει] "αυτό που δεν υπάρχει" – όπως θα δείξω ⁵, και ούτε πάλι 'υπάρχει' ούτε "αυτό που υπάρχει", ούτε κι "αυτό που δεν υπάρχει" – όπως θα διδάξω ⁶. Άρα δεν 'υπάρχει' κάτι ⁷.*

67 *"Αυτό που δεν υπάρχει", 'δεν υπάρχει' ⁸. Διότι αν "αυτό που δεν υπάρχει", 'υπάρχει' ⁹, τότε την ίδια στιγμή και θα 'υπάρχει', και δεν θα 'υπάρχει'· καθώς αφ' ενός μεν, επειδή θα θεωρείται ως μη υπάρχον, δεν θα 'υπάρχει'· και αφ' ετέρου, επειδή αν και θα 'υπάρχει' ως μη υπάρχον, πάλι θα 'υπάρχει' ¹⁰. Όμως είναι τελείως παράλογο κάτι και να 'υπάρχει' και να μην 'υπάρχει'. Άρα λοιπόν "αυτό που δεν υπάρχει", δεν 'υπάρχει'. Και για να το πούμε και διαφορετικά, αν συμβεί να 'υπάρχει' "αυτό που δεν υπάρχει" ¹¹, τότε δεν θα 'υπάρχει' "αυτό που υπάρχει" ¹², διότι αυτά είναι αντίθετα μεταξύ τους, κι αν η ύπαρξη στηρίζει "αυτό που δεν υπάρχει", τότε η ανυπαρξία θα στηρίζει "αυτό που υπάρχει". Συνεπώς δεν είναι αληθές πως "αυτό που υπάρχει" δεν 'υπάρχει' ¹³, όπως και αποκλείεται να 'υπάρχει' "αυτό που δεν υπάρχει".*

¹ Σε φιλοσοφικό επίπεδο η έννοια του 'υπάρχειν τί' υποδηλώνει την ύπαρξη μιας σταθερής 'Κοσμικής Ύλης', η οποία στο πρωτότυπο κείμενο απαντά ως 'τὸ ὄν', η οποία δημιουργήσε, αλλά και συνεχώς δημιουργεί γύρω μας όλα τα πράγματα. Όπου στην μετάφραση απαντά το ρήμα 'υπάρχει' ή 'δεν υπάρχει', υπονοείται ως υποκείμενο η 'ύπαρξη' αυτής της 'Κοσμικής Ύλης', δηλ. του συγκεκριμένου 'όντος'.

² Όπου στην μετάφραση απαντούν οι όροι "αυτό που υπάρχει", η "αυτό που δεν υπάρχει", υπονοείται η 'Κοσμική Ύλη', το 'ὄν'.

³ Με την έκφραση 'κάτι υπάρχει' εννοούνται τα ακόλουθα τρία πράγματα:

(1^{ov}) *ὅτι υπάρχει αυτό που ὄντως υπάρχει*: Με αυτό θέλει να πει πως 'υπάρχει μία ύπαρξη' γύρω μας

(2^{ov}) *ὅτι υπάρχει αυτό που δεν υπάρχει*: εννοώντας ότι μπορεί το 'α' να μην υπάρχει, αλλά 'υπάρχει η ανυπαρξία του 'α'.

(3^{ov}) *ὅτι υπάρχει και αυτό που υπάρχει και αυτό που δεν υπάρχει*: εννοώντας ότι τόσο 'η ύπαρξη', όσο και 'η ανυπαρξία' ενδέχεται να υπάρχουν μαζί, συγχρόνως.

⁴ Θα αποδείξει ότι 'αυτό που μας φαίνεται ότι υπάρχει, δεν υπάρχει', δηλ. θα αποδείξει ότι 'δεν υπάρχει η ύπαρξη'.

⁵ Θα αποδείξει ότι 'αυτό που δεν μας φαίνεται να υπάρχει, δεν υπάρχει', δηλ. θα αποδείξει ότι 'δεν υπάρχει η ανυπαρξία'. Δηλ. η φράση 'το b είναι ανύπαρκτο' είναι λογικά εσφαλμένη, διότι εννοούμε ότι 'είναι=υπάρχει' κάτι που 'δεν υπάρχει'.

⁶ Θα αποδείξει ότι 'και αυτό που φαίνεται ότι υπάρχει, και αυτό που δεν υπάρχει, δεν μπορεί να υπάρχουν και τα δύο μαζί'.

⁷ Η φράση «οὐκ ἔστι τι» είναι πολύ προσεγμένη από τον Γοργία, διότι η αντίστοιχη «οὐδὲν ἔστι» μπορεί να έχει την ίδια μετάφραση, έχει όμως την ερμηνεία πως 'υπάρχει το «οὐδὲν», κάτι που ο Γοργίας αποφεύγει ως γνήσιος μηδενιστής.

⁸ Εννοεί πως 'δεν μπορεί να υπάρχει η ανυπαρξία'.

⁹ Δηλ. αν δεχθούμε ότι 'η ανυπαρξία υπάρχει'.

¹⁰ Αν δηλ. πω 'το b δεν υπάρχει', τότε πρέπει να δεχθώ συγχρόνως δύο πράγματα μαζί, 'και ότι το b δεν υπάρχει', αλλά 'και ότι υπάρχει η ανυπαρξία του b', οπότε το b θα είναι σαν να υπάρχει ὄντας ανύπαρκτο.

¹¹ Δηλ. αν δεχθούμε ότι η 'ανυπαρξία' είναι 'υπαρκτή'.

¹² Τότε η 'ύπαρξη' θα πρέπει να είναι 'ανύπαρκτη', πράγμα άτοπον.

¹³ Άρα αν κάτι 'υπάρχει, τότε αυτό πρέπει να 'υπάρχει σίγουρα'.

68 Και όμως ούτε “αυτό που υπάρχει”, ‘υπάρχει’¹⁴. Διότι αν ‘υπάρχει’ “αυτό που υπάρχει”, τότε ή είναι αιώνιο, ή είναι δημιουργημένο¹⁵, ή είναι και αιώνιο και δημιουργημένο. Όμως δεν είναι ούτε αιώνιο, ούτε δημιουργημένο, ούτε και τα δύο μαζί, όπως θα αποδείξω. “Αυτό λοιπόν που υπάρχει”, ‘δεν υπάρχει’. Διότι αν “αυτό που υπάρχει” είναι αιώνιο – για να ξεκινήσουμε από εδώ, τότε δεν έχει καμία αρχή (=αφετηρία)¹⁶.

69 Αντιθέτως αυτό που δημιουργείται (=το πρόσκαιρο), έχει μία αρχή (=αφετηρία), ενώ αυτό που είναι αιώνιο, επειδή ποτέ δεν δημιουργήθηκε, δεν έχει αρχή (=αφετηρία). Καθώς όμως δεν έχει αρχή, είναι και άπειρο (=δεν έχει τέλος). Αν όμως είναι άπειρον, τότε δεν ‘υπάρχει’ πουθενά. Διότι αν αυτό [το άπειρον] ‘υπάρχει’ κάπου, τότε αυτό το πράγμα στο οποίο [το άπειρον] ‘υπάρχει’ (=εμπεριέχεται), θα πρέπει να είναι κάτι διαφορετικό από εκείνο (=το άπειρον)¹⁷. Τότε όμως θα πάψει να είναι άπειρον “αυτό που θα υπάρχει”, καθώς θα εμπεριέχεται σε κάτι άλλο· διότι αυτό που περιέχει κάτι, είναι πάντοτε μεγαλύτερο από εκείνο το οποίο εμπεριέχεται, όμως τίποτε δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από το άπειρον. Συνεπώς ό,τι είναι άπειρον, δεν ‘υπάρχει’ πουθενά.

70 Ούτε πάλι μπορεί να εμπεριέχεται στον εαυτό του¹⁸, διότι τότε το εμπεριέχον θα είναι ίδιο με το εμπεριεχόμενο, και τότε “αυτό που θα υπάρχει” δεν θα είναι ‘ένα’, αλλά ‘δύο’, ένα ο τόπος κι ένα “αυτό που θα υπάρχει”. (δηλ. το μέρος στο οποίο θα εμπεριέχεται, θα είναι ο τόπος, κι αυτό που θα εμπεριέχεται θα είναι το σώμα). Όμως μία τέτοια εξήγηση οδηγεί στο άτοπον. Διότι “αυτό που υπάρχει” δεν μπορεί να ‘υπάρχει’ εντός του εαυτού του. Συνεπώς αν “αυτό που υπάρχει” είναι αιώνιο, τότε πρέπει να είναι άπειρον, κι αν πάλι είναι άπειρον, δεν βρίσκεται πουθενά, κι αν δεν βρίσκεται πουθενά, τότε δεν ‘υπάρχει’. Συνεπώς αν “αυτό που υπάρχει” είναι αιώνιο, ούτε καν υπάρχει ως προς την αρχή του (=την αφετηρία του).

71 Επίσης “αυτό που υπάρχει” δεν μπορεί να είναι προϊόν δημιουργίας. Διότι αν είναι προϊόν δημιουργίας, τότε ή θα έχει δημιουργηθεί από κάτι που ‘υπάρχει’, ή από κάτι που ‘δεν υπάρχει’¹⁹. Όμως δεν μπορεί να έχει δημιουργηθεί από κάτι που ‘υπάρχει’, διότι αν [αυτό το κάτι που υπάρχει] είναι υπαρκτό, τότε [αυτό το κάτι που υπάρχει] δεν είναι προϊόν δημιουργίας, αλλά ήδη πλέον ‘υπάρχει’²⁰. Όμως ούτε μπορεί να δημιουργηθεί από κάτι που ‘δεν υπάρχει’, διότι “αυτό που δεν υπάρχει” δεν μπορεί να δημιουργήσει κάτι, διότι αυτό που δημιουργεί πρέπει αναγκαστικά να μετέχει στο δημιούργημα. Άρα “αυτό που υπάρχει” δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα δημιουργίας.

72 Με την ίδια λοιπόν λογική κανένα από τα δύο δεν είναι δυνατόν, δηλ. “αυτό που υπάρχει” να είναι συγχρόνως και αιώνιο και αποτέλεσμα δημιουργίας. Διότι αυτά είναι μεταξύ τους αλληλοαναιρούμενα, και αν “αυτό που υπάρχει” είναι αιώνιο, τότε δεν είναι αποτέλεσμα δημιουργίας, κι αν είναι αποτέλεσμα δημιουργίας, τότε δεν είναι αιώνιο. Συνεπώς αν ούτε αιώνιο είναι “αυτό που υπάρχει”, ούτε αποτέλεσμα δημιουργίας, αλλά ούτε και τα δύο μαζί, τότε “αυτό που υπάρχει” δεν είναι δυνατόν να ‘υπάρχει’.

73 Και για να το πούμε διαφορετικά, αν “αυτό που υπάρχει”, ‘υπάρχει’, τότε είναι είτε ένα είτε πολλά. Όμως όπως θα εκτεθεί, δεν είναι ούτε ένα ούτε πολλά, άρα “αυτό που υπάρχει” δεν “υπάρχει”. Διότι αν είναι ένα, τότε ή έχει μία ποσότητα, ή έχει μία συνέχεια, ή έχει ένα μέγεθος, ή είναι κάτι σωματικό. Όμως ό,τι κι αν συμβαίνει από αυτά, τότε δεν είναι ένα, αλλά όντας αποτέλεσμα ποσότητας θα διαιρεθεί, ή πάλι όντας αποτέλεσμα συνέχειας θα κοπεί. Ομοίως αν θεωρηθεί ότι έχει μέγεθος, είναι αδύνατον να είναι αδιαίρετο, κι αν έχει σωματική διάστα-

¹⁴ Ο Γοργίας θα αρνηθεί ακόμη και την έννοια ‘της υπάρξεως της υπάρξεως’· δηλ. ‘αυτό που όντως υπάρχει, δεν υπάρχει’.

¹⁵ Δηλ. είναι αποτέλεσμα κατασκευής, οπότε είναι πρόσκαιρο, εφήμερο, έχει αρχή και τέλος.

¹⁶ Η λογική του είναι πως ‘ό,τι υπάρχει και ζει αιωνίως, αυτό δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα δημιουργίας – κατασκευής’, καθώς ό,τι είναι αποτέλεσμα δημιουργίας, δεν μπορεί να είναι αιώνιο.

¹⁷ Εδώ βρισκόμαστε στο κεντρικό σημείο της μηδενιστικής θεωρίας του Γοργία, η οποία λέει τα εξής: «Για να υπάρχει το *b*, πρέπει να βρίσκεται (άνηκειν) σε ένα περιβάλλοντα χώρο μεγαλύτερο απ’ το *b*, ας πούμε στο *c*. Όμως για να υπάρχει το *b* εντός του *c*, πρέπει να υπάρχει και το *c*. Για να υπάρχει το *c*, πρέπει κι αυτό να βρίσκεται εντός ενός χώρου μεγαλύτερου από το *c*, στον χώρο *d*, που κι αυτός φυσικά πρέπει να υπάρχει. Όμως για να υπάρχει ο χώρος *d*, πρέπει κι αυτός να βρίσκεται σε ένα μεγαλύτερο χώρο, τον *e*. Και ούτω καθ’ εξής, επειδή δεν μπορεί πάντοτε να υπάρχει κάτι μεγαλύτερο που να εμπεριέχει το κάθε φορά μικρότερο, γι’ αυτό δεν υπάρχει τίποτε». Εν προκειμένω η σκέψη του πάνω στο άπειρο είναι παρόμοια· λέει: «αν το άπειρο υπάρχει, τότε πρέπει να υπάρχει σε ένα χώρο μεγαλύτερό του. Αν όμως υπάρχει σε ένα μεγαλύτερο χώρο, τότε το άπειρον έχει αρχή την αρχή του μεγαλύτερου χώρου, και τέλος το τέλος του μεγαλύτερου χώρου, οπότε δεν είναι πλέον άπειρον».

¹⁸ Δηλ. δεν μπορεί ‘αυτό που υπάρχει’ να είναι ένα συμπαγές κλεισμένο στον εαυτό του ον.

¹⁹ Αν δεχθούμε ότι η ‘Κοσμική Ύλη’, δηλ. το ‘όν’ είναι αποτέλεσμα δημιουργίας, τότε αυτό το ‘όν’ πρέπει ή να έχει δημιουργηθεί από κάτι που κι εκείνο ‘υπάρχει’ (δηλ. από μία άλλη Κοσμική Ύλη, από ένα άλλο ‘όν’), ή να έχει δημιουργηθεί από κάτι που ‘δεν υπάρχει’ (δηλ. να δημιουργήθηκε από μία Κοσμική Ύλη, από ένα ‘όν’ ανύπαρκτον).

²⁰ Αποκλείεται μία υπαρκτή ‘Κοσμική Ύλη *c*’ να έχει δημιουργηθεί από μία άλλη επίσης υπαρκτή ‘Κοσμική Ύλη *b*’, διότι τότε η ‘Κοσμική Ύλη *c*’ είναι υπαρκτή χωρίς να είναι αποτέλεσμα δημιουργίας, αλλά ‘υπάρχει’ από μόνη της.

ση, τότε έχει τριπλή υπόσταση, δηλ. θα έχει μήκος, πλάτος, βάθος. Είναι λοιπόν εντελώς απαράδεκτο να λέμε ότι “αυτό που υπάρχει” δεν είναι τίποτε από τα προηγούμενα²¹, συνεπώς “αυτό που υπάρχει” δεν είναι ‘ένα’²².

74 Ούτε όμως είναι και πολλά. Διότι αν δεν είναι ένα, τότε δεν θα είναι ούτε και πολλά, διότι τα πολλά συγκροτούνται από ξεχωριστά ένα, και γι’ αυτόν τον λόγο αν δεν ‘υπάρξει’ το ένα, ‘δεν υπάρχει’ και το πολλά²³. Άρα ότι ούτε “αυτό που υπάρχει” ‘υπάρχει’, ούτε “αυτό που δεν υπάρχει” [υπάρχει], είναι προφανές από όλα αυτά.

75 Ότι λοιπόν τίποτε από τα δύο δεν ‘υπάρχει’, δηλ. ούτε “αυτό που υπάρχει”, ούτε “αυτό που δεν υπάρχει”, αυτό είναι εύκολο να υπολογιστεί²⁴. Αν “αυτό που δεν υπάρχει”, ‘υπάρχει’, κι “αυτό που υπάρχει” επίσης ‘υπάρχει’, τότε είναι το ίδιο πράγμα και “αυτό που υπάρχει” και “αυτό που δεν υπάρχει”, όσο εξαρτάται από την έννοια της ύπαρξης. Κι αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον κανένα εκ των δυο δεν υπάρχει²⁵. Ότι “αυτό που δεν υπάρχει”, δεν ‘υπάρχει’, αυτό έχει αποδειχθεί. Επίσης έχει αποδειχθεί πως “αυτό που υπάρχει” βρίσκεται στην ίδια κατάσταση με το προηγούμενο (=αυτό που δεν υπάρχει), οπότε κι αυτό δεν υπάρχει (=αυτό που υπάρχει).

76 Αν όμως “αυτό που υπάρχει” είναι ίδιο μ’ “αυτό που δεν υπάρχει”, τότε δεν μπορεί να ‘υπάρχει’ κανένα εκ των δύο²⁶. Αν όμως και τα δυο μπορεί να ‘υπάρχουν’, τότε δεν [μπορεί να είναι] όμοια, κι αν πάλι είναι όμοια, τότε δεν μπορεί να ‘υπάρχουν’ και τα δύο²⁷. Από αυτά προκύπτει πως δεν ‘υπάρχει’ τίποτε. Διότι αν ούτε “αυτό που υπάρχει”, ‘υπάρχει’, ούτε “αυτό που δεν υπάρχει” [υπάρχει], αλλά ούτε και τα δύο [υπάρχουν], και αν εκτός αυτών δεν μπορεί να ‘υπάρξει’ τίποτε άλλο, τότε ‘δεν υπάρχει’ τίποτε.

Μέρος (ii): ΕΣΤΩ ΚΙ ΑΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΤΙ, ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΑΠΡΟΣΠΕΛΑΣΤΟ ΣΤΗΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΚΕΨΗ (Πρωτότυπο Κείμενο)

77 “Ότι δὲ κἄν ᾗ τι, τοῦτο ἄγνωστόν τε καὶ ἀνεπινόητόν ἐστιν ἄνθρωπον, παρακειμένως ὑποδεικτέον. εἰ γὰρ τὰ φρονούμενα, φησὶν ὁ Γοργίας, οὐκ ἔστιν ὄντα, τὸ ὄν οὐ φρονεῖται. καὶ κατὰ λόγον· ὥσπερ γὰρ εἰ τοῖς φρονουμένοις συμβέβηκεν εἶναι λευκοῖς, κἄν συμβεβήκει τοῖς λευκοῖς φρονεῖσθαι, οὕτως εἰ τοῖς φρονουμένοις συμβέβηκε μὴ εἶναι οὖσι, κατ’ ἀνάγκην συμβήσεται τοῖς οὖσι μὴ φρονεῖσθαι.

78 διόπερ ὑγιὲς καὶ σῶζον τὴν ἀκολουθίαν ἐστὶ τὸ “εἰ τὰ φρονούμενα οὐκ ἔστιν ὄντα, τὸ ὄν οὐ φρονεῖται.” τὰ δὲ γε φρονούμενα (προληπτέον γάρ) οὐκ ἔστιν ὄντα, ὡς παραστήσομεν· οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται. καὶ <μὴν> ὅτι τὰ φρονούμενα οὐκ ἔστιν ὄντα, συμφανές·

79 εἰ γὰρ τὰ φρονούμενά ἐστιν ὄντα, πάντα τὰ φρονούμενα ἔστιν, καὶ ὅπη ἂν τις αὐτὰ φρονήσῃ. ὅπερ ἐστὶν ἀπεμφαῖνον· [εἰ δὲ ἐστι, φαῦλον.] οὐδὲ γὰρ ἂν φρονῇ τις ἄνθρωπον ἰπτάμενον ἢ ἄρματα ἐν πελάγει τρέχοντα, εὐθέως ἄνθρωπος ἵπταται ἢ ἄρματα ἐν πελάγει τρέχει. ὥστε οὐ τὰ φρονούμενά ἐστιν ὄντα.

²¹ Δηλ. είμαστε υποχρεωμένοι να δεχθούμε κάτι από τα τρία προηγούμενα.

²² Αφού λοιπόν ‘αυτό που υπάρχει’ είναι σίγουρα κάτι από τα τρία προηγούμενα, άρα δεν μπορεί να υπάρχει ως ‘μονάδα’.

²³ Αν η ‘Κοσμική Ύλη’ δεν μπορεί να συντελεί μία ‘μονάδα’, τότε δεν μπορεί να συντελεί και μία ‘πολλαπλότητα’, διότι η πολλαπλότητα αποτελείται από ξεχωριστές ‘μονάδες’, κι αν δεν υπάρχουν οι ‘μονάδες’, δεν υπάρχει και η ‘πολλαπλότητα’.

²⁴ Ούτε η ‘ύπαρξη’ υπάρχει, ούτε και η ‘ανυπαρξία’ υπάρχει. Άρα δεν υπάρχει τίποτε.

²⁵ Δημιουργεί ένα αναλογικό υποθετικό συλλογισμό, ο οποίος απολήγει στον πλήρη μηδενισμό, και είναι ο εξής:

(i) Αν η ύπαρξη = υπάρχει, και

(ii) Αν η ανυπαρξία = υπάρχει, τότε επειδή τα δεύτερα μέλη είναι ίδια, πρέπει να είναι και τα πρώτα, οπότε:

(iii) Υπαρξη = Ανυπαρξία.

Όταν λοιπόν φτάνουμε στο συμπέρασμα «Υπαρξη = Ανυπαρξία», δύο είναι τα ενδεχόμενα: 1^{ov}) να υπάρχουν και τα δύο, πράγμα που είναι αδύνατον, 2^{ov}) να μην υπάρχει κανένα εκ των δύο, πράγμα που είναι δυνατόν.

²⁶ Αναφέρεται στο συμπέρασμα του προηγούμενου αναλογικού υποθετικού συλλογισμού «Υπαρξη = Ανυπαρξία». Σημ. 25

²⁷ Για να ‘υπάρχουν’ συγχρόνως και τα δύο, πρέπει να μην ισχύει η μεταξύ τους ‘ισότητα’ ως «Υπαρξη = Ανυπαρξία», αλλά η ‘διαφορετικότητα’, δηλ. να ισχύει το συμπέρασμα «Υπαρξη ≠ Ανυπαρξία». Τότε η ‘Υπαρξη’ θα ‘υπάρχει’ ως ‘ύπαρξη’, και η ‘Ανυπαρξία’ θα ‘υπάρχει’ ως ‘ανυπαρξία’ δηλ. ως κάτι διαφορετικό. Τότε όμως η ‘διαφορετικότητα’ μεταξύ τους καταντά να γίνει ‘ισότητα’, αφού και τα δυο ‘υπάρχουν’. Όμως πώς μπορεί να ‘υπάρχουν’ και τα δύο συγχρόνως, αφού μεταξύ τους είναι αντίθετα; Άρα ούτε ως ‘ίσα’ μπορούν να ‘υπάρχουν’, αλλά ούτε και ως ‘διαφορετικά’. Και αν δεν ‘υπάρχει’ η ‘Υπαρξη’, ούτε ‘υπάρχει’ η ‘Ανυπαρξία’, τότε δεν ‘υπάρχει’ τίποτε.

- 80** πρὸς τούτοις εἰ τὰ φρονούμενά ἐστιν ὄντα, τὰ μὴ ὄντα οὐ φρονηθήσεται. τοῖς γὰρ ἐναντίοις τὰ ἐναντία συμβέβηκεν, ἐναντίον δέ ἐστι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν· καὶ διὰ τοῦτο πάντως εἰ τῷ ὄντι συμβέβηκε τὸ φρονεῖσθαι, τῷ μὴ ὄντι συμβήσεται τὸ μὴ φρονεῖσθαι. ἄτοπον δ' ἐστὶ τοῦτο· καὶ γὰρ Σκύλλα καὶ Χίμαιρα καὶ πολλὰ τῶν μὴ ὄντων φρονεῖται. οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται.
- 81** ὥσπερ τε τὰ ὀρώμενα διὰ τοῦτο ὁρατὰ λέγεται ὅτι ὁράται, καὶ τὰ ἀκουστὰ διὰ τοῦτο ἀκουστὰ ὅτι ἀκούεται, καὶ οὐ τὰ μὲν ὁρατὰ ἐκβάλλομεν ὅτι οὐκ ἀκούεται, τὰ δὲ ἀκουστὰ παραπέμπομεν ὅτι οὐχ ὁράται (ἕκαστον γὰρ ὑπὸ τῆς ἰδίας αἰσθήσεως ἄλλ' οὐχ ὑπ' ἄλλης ὀφείλει κρίνεσθαι), οὕτω καὶ τὰ φρονούμενα καὶ εἰ μὴ βλέποιο τῇ ὄψει μηδὲ ἀκούοιο τῇ ἀκοῇ ἔσται, ὅτι πρὸς τοῦ οἰκείου λαμβάνεται κριτηρίου.
- 82** εἰ οὖν φρονεῖ τις ἐν πελάγει ἄρματα τρέχειν, καὶ εἰ μὴ βλέπει ταῦτα, ὀφείλει πιστεύειν, ὅτι ἄρματα ἔστιν ἐν πελάγει τρέχοντα. ἄτοπον δὲ τοῦτο· οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται καὶ καταλαμβάνεται.

Μέρος (ii) ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

77 *Ὅτι ὁμως ἀκόμη κι αν κάτι 'υπάρχει', αυτό είναι ἀγνωστο και ασύλληπτο ἀπὸ τον ἄνθρωπο, ἀμέσως μετὰ πρέπει να ἀποδειχθεῖ. Αν αὐτὰ τα οποία σκεπτόμαστε – λέει ο Γοργίας – εἶναι πράγματα που 'δεν υπάρχουν', τότε "αὐτὸ που ὑπάρχει" δεν μπορούμε να το σκεφτούμε²⁸. Και αὐτὸ εἶναι λογικὸ. Διότι αν ἰσχύει ὡς ἀληθές πως «αν το περιεχόμενο της σκέψης μας συμβεῖ να εἶναι ἓνα λευκὸ χρώμα, τότε αὐτὸ σημαίνει ὅτι το λευκὸ χρώμα γίνεται ἀντικείμενο σκέψεως», τότε ἐπίσης εἶναι ἀληθές πως «αν το περιεχόμενο της σκέψης μου συμβεῖ να μην εἶναι πράγματα που 'υπάρχουν', τότε υποχρεωτικὰ θα συμβεῖ ὥστε "αὐτὰ που ὑπάρχουν" να μην γίνονται ἀντικείμενα σκέψεως²⁹».*

78 *Γι' αὐτὸ εἶναι φρόνιμο και σωστὸ να συμπεραίνουμε ὅτι αν αὐτὰ που σκεπτόμαστε δεν 'υπάρχουν'³⁰, τότε "αὐτὸ που ὑπάρχει" δεν μπορεί να γίνει ἀντικείμενο σκέψεως³¹. Ἔτσι λοιπὸν αὐτὰ τα πράγματα που σκεπτόμαστε (γιατί ἀπὸ ἐδὼ πρέπει να ξεκινήσουμε) 'δεν υπάρχουν', ὅπως θα ἀποδείξουμε, και οὔτε λοιπὸν "αὐτὸ που ὑπάρχει"³² γίνεται ἀντικείμενο σκέψεως. Ἀλλὰ ὁμως ὅτι οὔτε κι αὐτὰ που γίνονται ἀντικείμενο σκέψεως 'υπάρχουν', εἶναι ἐπίσης φανερό.*

79 *Αν δεχθούμε ὅτι αὐτὰ που σκεπτόμαστε 'υπάρχουν', τότε ὅλα ὅσα σκεπτόμαστε 'υπάρχουν', και με ὅποιο τρόπο κι αν τα σκεφτεῖ κάποιος. Αὐτὸ ὁμως εἶναι ἀτοπον. Διότι αν κάποιος σκεφτεῖ ἓνα ἄνθρωπο να πετὰ, ἢ ἄρματα να τρέχουν στην ἐπιφάνεια της θάλασσας, τότε σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται ὅτι ο ἄνθρωπος πετὰ, ἢ ἓνα ἄρμα τρέχει στην θάλασσα. Ἀρα λοιπὸν ὅ,τι σκεπτόμαστε δεν 'υπάρχει'³³.*

²⁸ Ο συλλογισμὸς αὐτὸς βασίζεται στην μέχρι στιγμῆς ἀπόδειξη πως δεν ὑπάρχει τίποτε ὡς 'πρῶτη ἀρχή' του κόσμου. Ἀρα ὅ,τι κι αν σκεφτούμε με τον νου μας μη ἔχοντας σταθερὸ αἰτίο ὑπαρξης 'δεν ὑπάρχει'. Συνεπῶς ὅποια σκέψη κι αν κάνουμε, αὐτὸ που θα σκεφτούμε 'δεν ὑπάρχει'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ο νους μας συλλαμβάνει μόνο πράγματα που 'δεν υπάρχουν', ἐκ του ἀντιθέτου συνεπάγεται πως ἀδυνατεῖ να συλλάβει πράγματα που 'υπάρχουν'. Ἀρα ἀκόμη κι αν 'υπάρχει' κάτι, δηλ. ἀκόμη κι αν 'υπάρχει' ἡ 'Κοσμικὴ Ὑλὴ', αὐτὴν δεν μπορεί ο νους να την συλλάβει.

²⁹ Χρησιμοποιεῖ δύο υποθετικὸς συλλογισμοὺς, ἐκ των οποίων ο πρῶτος δίνει το υλικὸ για τον δεύτερο:

(1) *Αν το περιεχόμενο της σκέψης μου εἶναι το λευκὸ χρώμα* ⇒ τότε το ἀντικείμενο της σκέψης μου εἶναι το λευκὸ χρώμα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι: «το περιεχόμενο της σκέψης ταυτίζεται με το ἀντικείμενο της σκέψης».

(2) *Αν το περιεχόμενο της σκέψης μου εἶναι κάτι που 'δεν ὑπάρχει'* ⇒ τότε το ἀντικείμενο της σκέψης μου εἶναι αὐτὸ 'που δεν ὑπάρχει'.

Αν ἀντιστρέψουμε – ὅπως εἶναι λογικὸ – το συμπέρασμα του δεύτερου συλλογισμοῦ, τότε θα ἔχουμε το ἐξῆς ἰσοδύναμο:

(2.α) *Αν το περιεχόμενο της σκέψης μου εἶναι κάτι που 'δεν ὑπάρχει'* ⇒ τότε το ἀντικείμενο της **μη**-σκέψης μου εἶναι αὐτὸ που 'υπάρχει'. Ἀρα αὐτὸ που 'υπάρχει' δεν μπορῶ να το σκεφτώ.

³⁰ Η υπόθεση ἐδὼ εἶναι προσχηματικὴ. Κανονικὰ θα περιμέναμε αἰτιολογία: 'ἐπειδὴ αὐτὰ που σκεπτόμαστε δεν 'υπάρχουν'.

³¹ Ο Γοργίας λειτουργεῖ πάλι κι ἐδὼ με την λογικὴ της ἀντιστροφῆς ἀναλογίας: «αν η κατάφαση του Α οδηγεῖ ἀπαρέγκλιτα στην ἀρνηση του Β, τότε κατ' ἀνάγκην η ἀρνηση του Α οδηγεῖ στην κατάφαση του Β».

³² Θέλει να πει 'ἀκόμη κι αν ὑπῆρχε'.

³³ Ο συλλογισμὸς του εἶναι ὁ ἐξῆς: «αν ὅ,τι σκεπτόμαστε ⇒ αὐτὸ 'υπάρχει', τότε «ὅλα ὅσα μπορεί να σκεφτούμε ⇒ 'υπάρχουν'». Τότε ὁμως πρέπει να 'υπάρχει' κι ἓνας ἄνθρωπος που πετὰ, ἢ ἓνα ἄρμα που τρέχει στην θάλασσα, ἀφού αὐτὰ μπορῶ να τα σκεφτώ. Ἀρα η πρόταση «ὅ,τι σκέφτομαι ⇒ 'υπάρχει'» εἶναι λάθος.

80 Αντιθέτως τώρα αν αυτά που σκεφτόμαστε ‘υπάρχουν’, τότε “αυτά που δεν υπάρχουν” δεν θα γίνουν αντικείμενα σκέψης³⁴. Διότι στα αντίθετα αντιπαρά τίθενται τα αντίθετα, και “αυτό που δεν υπάρχει” είναι αντίθετο σε “αυτό που υπάρχει”. Και γι’ αυτόν τον λόγο αν το να σκέπτεται κάποιος κάτι σχετίζεται με “αυτό που υπάρχει”, τότε το να μη σκέφτεται κανείς σχετίζεται με “αυτό που δεν υπάρχει”. Όμως αυτό είναι άτοπον, διότι και η Σκύλλα και η Χίμαιρα και πολλά άλλα από “αυτά που δεν υπάρχουν” σχετίζονται με την σκέψη. Άρα “αυτό που υπάρχει” δεν σχετίζεται με την σκέψη³⁵. Συνεπώς “αυτό που υπάρχει” δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο σκέψης³⁶.

81 Όπως ακριβώς αυτά που γίνονται αντικείμενο όρασης γι’ αυτόν τον λόγο λέγονται ορατά, διότι βλέπονται, και αυτά που ακούγονται γι’ αυτόν τον λόγο λέγονται ακούσματα, διότι ακούγονται, και όπως ακριβώς σε καμία περίπτωση δεν απορρίπτουμε κάτι που βλέπεται επειδή δεν ακούγεται, και σε καμία περίπτωση δεν διώχνουμε κάτι που δεν ακούγεται επειδή δεν βλέπεται (διότι κάθε αίσθηση πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με την αντίστοιχη δική του, κι όχι από άλλη), έτσι ακριβώς και αυτά που σκεφτόμαστε, ακόμη κι αν δεν φαίνονται με την όραση ούτε ακούγονται με την ακοή, εν τούτοις ‘υπάρχουν’, διότι προσλαμβάνονται με το ίδιο κριτήριο.

82 Αν λοιπόν κάποιος σκέφτεται άρματα να τρέχουν στο πέλαγος, ακόμη κι αν δεν τα βλέπει, πρέπει να τα πιστεύει, ότι δηλ. ‘υπάρχουν’ άρματα στο πέλαγος που τρέχουν. Όμως αυτό είναι άτοπον. Συνεπώς “αυτό που υπάρχει” δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο ούτε σκέψης ούτε αντίληψης.

Μέρος (iii): ΑΚΟΜΗ ΚΙ ΑΝ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟ, ΔΕΝ ΜΕΤΑΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΓΝΩΣΗ (Πρωτότυπο Κείμενο)

- 83** Καὶ εἰ καταλαμβάνοιτο δέ, ἀνέξοιστον ἑτέρῳ. εἰ γὰρ τὰ ὄντα ὁρατὰ ἐστὶ καὶ ἀκουστὰ καὶ κοινῶς αἰσθητὰ, ἅπερ ἐκτὸς ὑπόκειται, τούτων τε τὰ μὲν ὁρατὰ ὁράσει καταληπτὰ ἐστὶ τὰ δὲ ἀκουστὰ ἀκοῇ καὶ οὐκ ἐναλλάξ, πῶς οὖν δύναται ταῦτα ἑτέρῳ μηνύεσθαι;
- 84** ᾧ γὰρ μηνύομεν ἐστὶ λόγος, λόγος δὲ οὐκ ἐστὶ τὰ ὑποκείμενα καὶ ὄντα· οὐκ ἄρα τὰ ὄντα μηνύομεν τοῖς πέλας ἀλλὰ λόγον, ὃς ἕτερός ἐστὶ τῶν ὑποκειμένων. καθάπερ οὖν τὸ ὁρατὸν οὐκ ἂν γένοιτο ἀκουστὸν καὶ ἀνάπαλιν, οὕτως ἐπεὶ ὑπόκειται τὸ ὄν ἐκτὸς, οὐκ ἂν γένοιτο λόγος ὁ ἡμέτερος·
- 85** μὴ ὦν δὲ λόγος οὐκ ἂν δηλωθεῖ ἑτέρῳ. ὅ γε μὴν λόγος, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων ἡμῖν πραγμάτων συνίσταται, τουτέστι τῶν αἰσθητῶν· ἐκ γὰρ τῆς τοῦ χυλοῦ ἐγκυρήσεως ἐγγίνεται ἡμῖν ὁ κατὰ ταύτης τῆς ποιότητος ἐκφερόμενος λόγος, καὶ ἐκ τῆς τοῦ χρώματος ὑποπτώσεως ὁ κατὰ τοῦ χρώματος. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὁ λόγος τοῦ ἐκτὸς παραστατικός ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ἐκτὸς τοῦ λόγου μηνυτικὸν γίνεται.
- 86** καὶ μὴν οὐδὲ ἔνεστι λέγειν, ὅτι ὦν τρόπον τὰ ὁρατὰ καὶ ἀκουστὰ ὑπόκειται, οὕτως καὶ ὁ λόγος, ὥστε δύνασθαι ἐξ ὑποκειμένου αὐτοῦ καὶ ὄντος τὰ ὑποκείμενα καὶ ὄντα μηνύεσθαι. εἰ γὰρ καὶ ὑπόκειται, φησὶν, ὁ λόγος, ἀλλὰ διαφέρει τῶν λοιπῶν ὑποκειμένων, καὶ πλείστῳ διενήνοχε τὰ ὁρατὰ σώματα τῶν λόγων· δι’ ἑτέρου γὰρ ὄργανου ληπτὸν ἐστὶ τὸ ὁρατὸν καὶ δι’ ἄλλου ὁ λόγος. οὐκ ἄρα ἐνδείκνυται τὰ λοιπὰ τῶν ὑποκειμένων ὁ λόγος, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνα τὴν ἀλλήλων διαδηλοῖ φύσιν.

³⁴ Εδώ θα αποδείξει πως και η αντίθετη πρόταση με την προηγούμενη, δηλ. η πρόταση «ό,τι δεν σκέφτομαι $\Rightarrow$ δεν υπάρχει» είναι επίσης κι αυτή λάθος.

³⁵ Η πρόταση λοιπόν «ό,τι δεν σκέφτομαι = ‘δεν υπάρχει’» είναι επίσης κι αυτή λάθος, διότι αν η πρόταση αυτή ήταν σωστή, τότε πως εξηγείται το γεγονός ότι ‘μπορώ και σκέφτομαι κάτι που ‘δεν υπάρχει’, όπως είναι η Σκύλλα ή η Χίμαιρα’; Αξίζει να δούμε πως απορρίπτει τις δύο αντίθετες αυτές μεταξύ τους προτάσεις:

(i) Η πρόταση «ό,τι σκέφτομαι = υπάρχει» είναι λάθος, διότι τότε πώς γίνεται να σκέφτομαι ένα άνθρωπο που πετά;

(ii) Η πρόταση «ό,τι δεν σκέφτομαι = δεν υπάρχει» είναι λάθος, διότι πώς γίνεται η Σκύλλα ή η Χίμαιρα – που δεν υπάρχουν – να τις σκέφτομαι;»

Στην σκέψη (i) το λάθος αποδεικνύεται με την άρση του δεύτερου σκέλους του συλλογισμού, ενώ στην (ii) με την άρση του πρώτου

³⁶ Αυτό είναι το λογικό αποτέλεσμα του προηγούμενου συλλογισμού, αφού σύμφωνα με την (i) ο,τιδήποτε σκεφτώ = αυτό ‘δεν υπάρχει’, και σύμφωνα με την (ii) ο,τιδήποτε ‘υπάρχει’ = αυτό δεν μπορώ να το σκεφτώ.

Μέρος (iii) ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- 83** *Αλλά ακόμη κι αν μπορούσε να γίνει αντιληπτό, θα ήταν μη ανακοινώσιμο σε κάποιον άλλον. Αν “αυτά που υπάρχουν” βλέπονται και ακούγονται και γίνονται αντιληπτά με τις αισθήσεις³⁷, πράγματα δηλ. που βρίσκονται στον εξωτερικό χώρο, και αν από αυτά όσα είναι ορατά γίνονται αντιληπτά με την όραση, ενώ όσα ακούγονται [γίνονται αντιληπτά] με την ακοή, και σε καμία περίπτωση δεν συμβαίνει το αντίθετο, τότε πώς μπορούν αυτά να ανακοινωθούν σε κάποιο άλλο πρόσωπο;³⁸*
- 84** *Διότι αυτό με το οποίο ανακοινώνουμε κάτι είναι ο λόγος³⁹, και ό,τι βρίσκεται έξω και ό,τι ‘υπάρχει’⁴⁰, αυτά δεν συνιστούν λόγο. Συνεπώς δεν ανακοινώνουμε στους άλλους “αυτά που υπάρχουν”, αλλά τον λόγο, ο οποίος είναι κάτι διαφορετικό από ό,τι βρίσκεται έξω. Όπως ακριβώς αυτό που φαίνεται δεν μπορεί να ακουστεί και αντιθέτως, έτσι όταν “αυτό που υπάρχει” βρίσκεται έξω από εμάς, δεν μπορεί να μετατραπεί σε δικό μας λόγο.*
- 85** *Και όταν δεν υπάρχει λόγος, τότε δεν μπορεί να υπάρξει ανακοίνωση σε κάποιον άλλον. Διότι ο λόγος – λέει ο Γοργίας – αποτελείται από τα όντα εκείνα που συναντάμε στο εξωτερικό περιβάλλον, δηλ. από αυτά που γίνονται αντιληπτά με τις αισθήσεις μας. Δηλ. όταν δοκιμάσουμε μία γεύση⁴¹ εκφέρουμε ένα λόγο ο οποίος συμφωνεί με την γεύση, και όταν δούμε ένα χρώμα [εκφέρουμε ένα λόγο ο οποίος συμφωνεί] με το χρώμα που συναντήσαμε. Και αν αυτό όντως συμβαίνει, τότε δεν είναι ο λόγος εκείνος ο οποίος αναπαριστά ό,τι βρίσκεται έξω από εμάς, αλλά αυτό που βρίσκεται έξω από εμάς είναι εκείνο που αποκαλύπτει τον λόγο⁴².*
- 86** *Και δεν είναι δυνατόν να λέμε ότι με τον τρόπο που βρίσκονται [στο εξωτερικό περιβάλλον] αυτά που βλέπονται και ακούγονται, έτσι και ο λόγος [βρίσκεται στο εξωτερικό περιβάλλον], ώστε να μπορούν πλέον αυτά που βρίσκονται [στο εξωτερικό περιβάλλον] και ‘υπάρχουν’ να ανακοινώνονται μέσω εκείνου [του λόγου] επειδή κι εκείνος [ο λόγος] έχει ουσία και ‘υπάρχει’⁴³. Διότι – λέει ο Γοργίας – ακόμη κι αν βρίσκεται ο λόγος [στο εξωτερικό περιβάλλον], όμως διαφέρει από όλα τα υπόλοιπα που βρίσκονται [στο εξωτερικό περιβάλλον], και τα σώματα που βλέπονται διαφέρουν πάρα πολύ από τους λόγους. Διότι αυτό που βλέπεται προσλαμβάνεται με διαφορετικό όργανο, και με άλλο όργανο [προσλαμβάνεται] ο λόγος⁴⁴. Συνεπώς ο λόγος δεν εμφανίζει πολλά από αυτά που βρίσκονται [στο εξωτερικό περιβάλλον], όπως κι εκείνα δεν υποδηλώνουν την ουσία που έχουν τα ίδια.*

³⁷ Φυσικά και δεν αποδέχεται πως ‘υπάρχουν’ όντα που φαίνονται και ακούγονται, αφού κατά την γνώμη του δεν ‘υπάρχει’ τίποτε. Απλώς πρόκειται για μία υπόθεση εργασίας, η οποία γίνεται για να απορριφθεί στην συνέχεια.

³⁸ Αναφέρεται στον μετασχηματισμό στον οποίον υπόκεινται τα όντα του εξωτερικού περιβάλλοντος, όταν η μορφή της αίσθησης την οποίαν αποτέμπουν, μετατραπεί σε πληροφοριακό στοιχείο λόγου και μεταφερθεί έξω από εμάς σε άλλο πρόσωπο.

³⁹ Το πρωτότυπο έχει την λέξη «λόγος», και μ’ αυτήν δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην ανθρώπινη ομιλία, γραπτή η προφορική, αλλά σε κάθε κωδικοποιημένη μορφή επικοινωνίας, όπως είναι φερ’ ειπείν τα αριθμητικά σύμβολα, οι μουσικές νότες, οι κανόνες της γλυπτικής ή ζωγραφικής τέχνης.

⁴⁰ Για τον Γοργία ‘δεν υπάρχει’ τίποτε, αλλά απλώς εννοεί πως ‘ακόμη κι αν υπήρχε’.

⁴¹ Το πρωτότυπο κείμενο έχει την λέξη «χυλός», με την οποίαν υποδηλώνεται κάθε υγροποιημένη μορφή στερεάς τροφής.

⁴² Εννοεί ότι όταν μετατρέπουμε ένα ας πούμε οπτικό ερέθισμα σε λόγο, τότε δεν είναι ο λόγος εκείνος που αναδεικνύει την όποια αξία ή ουσία του οπτικού ερεθίσματος, αλλά το ερέθισμα είναι αυτό που αναδεικνύει την μετατρεπτική αξία του λόγου. Με πιο απλά λόγια, κάθε φορά που βλέπω ή ακούω κάτι και το περιγράφω, τότε μου δίνεται η ευκαιρία να προβάλω όχι αυτό που είδα ή άκουσα, αλλά την μετασχηματιστική δύναμη του λόγου.

⁴³ Ο συλλογισμός του είναι ο εξής: «αν πούμε πως έξω από εμάς, στο εξωτερικό περιβάλλον βρίσκονται πράγματα που βλέπονται και ακούγονται και γενικώς υποπίπτουν στις αισθήσεις μας, και ότι ανάμεσα σ’ αυτά βρίσκεται και ο ‘λόγος’, οπότε όντας ισότιμος ο ‘λόγος’ με όλα τα λοιπά αισθητά όντα έχει πλέον την δυνατότητα να μεταφέρει σε εμάς ό,τι υπάρχει γύρω του, αυτή η σκέψη είναι λάθος».

⁴⁴ Ακόμη κι αν ο ‘λόγος’ ήταν ένα αντικείμενο με υπόσταση στον εξωτερικό από εμάς χώρο μαζί με όλα τα άλλα υπόλοιπα πράγματα που βρίσκονται εκεί, πάλι δεν μπορεί να θεωρηθεί ισότιμο μ’ αυτά και να διεκδικήσει το δικαίωμα να μεταφέρει σε μας ό,τι υπάρχει γύρω του, διότι ο ‘λόγος’ χρησιμοποιεί διαφορετικό ‘κανάλι’ επικοινωνίας με μας, απ’ αυτό που χρησιμοποιούν τα λοιπά αισθητά όντα που υπάρχουν γύρω του και γύρω μας.

Δείτε εδώ ένα σχεδιάγραμμα της όλης συλλογιστικής του Γοργία

(I). ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΙΠΟΤΕ

1. Αν υπάρχει κάτι, αυτό πρέπει να είναι ή 'η ίδια ύπαρξη', ή 'η ίδια ανυπαρξία', ή 'και τα δύο μαζί'.
2. Τίποτε όμως από αυτά δεν υπάρχει.
 - a. Αυτό που υπάρχει δεν μπορεί να είναι 'η ανυπαρξία'.
 - i. διότι 'η ανυπαρξία' δεν υπάρχει.
 - ii. Άρα αν υπάρχει κάτι, δεν μπορεί να είναι 'η ανυπαρξία'.
 - b. Αυτό που υπάρχει δεν μπορεί να είναι και τα δύο μαζί.
 - i. 'η ανυπαρξία' δεν μπορεί να υπάρχει.
 - ii. Άρα δεν μπορεί να υπάρχουν και τα δύο.
 - c. Αυτό που υπάρχει δεν μπορεί να είναι 'η ίδια η ύπαρξη'.
 - i. Αν υπάρχει 'η ίδια η ύπαρξη', θα υπάρχει ή ως αιώνιο, ή ως πρόσκαιρο, ή ως και τα δύο.
 1. Αν υπάρχει κάτι, δεν μπορεί να υπάρχει ως πρόσκαιρο.
 - a. Αν υπάρχει ως πρόσκαιρο, πρέπει να έχει αρχή.
 - b. Τότε όμως δημιουργήθηκε από κάτι που 'δεν υπάρχει'.
 - c. Όμως αυτό που 'δεν υπάρχει', 'δεν υπάρχει'.
 - d. Άρα δεν μπορεί να είναι πρόσκαιρο.
 2. Αν υπάρχει κάτι, δεν μπορεί να είναι και τα δύο.
 - a. Δεν μπορεί να είναι συγχρόνως και αιώνιο και πρόσκαιρο.
 - b. Άρα δεν μπορεί να είναι και τα δύο.
 3. Αν υπάρχει κάτι, δεν μπορεί να υπάρχει ως αιώνιο.
 - a. Αν υπάρχει ως αιώνιο, τότε δεν έχει αρχή.
 - b. Τότε όμως δεν έχει περιορισμούς αρχής και τέλους.
 - c. Τότε όμως δεν μπορεί να έχει θέση πουθενά.
 - i. Για να έχει ένα πράγμα μία θέση κάπου, πρέπει να περιέχεται σε κάτι άλλο.
 - ii. Όντας όμως χωρίς αρχή και τέλος δεν μπορεί να περιέχεται πουθενά αλλού.
 1. Το περιέχον πρέπει πάντοτε να είναι μεγαλύτερο από το περιεχόμενο.
 2. Τίποτε όμως δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο από το άπειρο.
 3. Άρα το άπειρο δεν γίνεται να περιέχεται κάπου.
 - iii. Συνεπώς αν είναι αιώνιο, δεν μπορεί να έχει θέση κάπου.
 - d. Αν δεν έχει θέση πουθενά, τότε δεν είναι πουθενά.
 - e. Όμως για να υπάρχει κάτι, κάπου πρέπει να έχει θέση, να βρίσκεται.
 - f. Άρα αν υπάρχει κάτι, δεν μπορεί να είναι αιώνιο.
 - d. Επιπροσθέτως αυτό που υπάρχει δεν μπορεί να είναι κλεισμένο στον εαυτό του.
 - i. Αν κάτι υπάρχει, τότε αυτό πρέπει να διαθέτει μέγεθος.
 - ii. Όμως ό,τι έχει μέγεθος, τότε πρέπει να διαιρείται σε άπειρα μέρη.
 1. Αλλά ακόμη κι αν δεν είναι άπειρο, έχει τρεις διαστάσεις, ύψος, μήκος, πλάτος.
 - iii. Συνεπώς δεν μπορεί να είναι κλεισμένο στον εαυτό του.
 - e. Επιπροσθέτως αυτό που υπάρχει μπορεί να είναι 'πολλά'.
 - i. ό,τι συνίσταται από 'πολλά' περιλαμβάνει πάνω από 'ένα'.
 - ii. όμως το 'ένα' δεν υπάρχει.
 - iii. συνεπώς δεν μπορεί αυτό που υπάρχει να συνίσταται από 'πολλά'.
3. Άρα δεν υπάρχει τίποτε.

(II). ΑΚΟΜΗ ΚΙ ΑΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΤΙ, ΕΙΝΑΙ ΜΗ ΑΝΤΙΛΗΨΙΜΟ

1. Ο ανθρώπινος νους μπορεί να συλλαμβάνει αυτό που 'δεν υπάρχει'.
 - a. Ο νους μπορεί να συλλάβει ένα άρμα να τρέχει στην θάλασσα, ή ένα άνθρωπο να πετά.
 - b. Τέτοια όντα δεν υπάρχουν και δεν είναι πραγματικά. Είναι 'μη υπάρχοντα'.
 - c. Άρα ο νους μπορεί να συλλάβει κάτι που 'δεν υπάρχει'.
2. Συνεπώς αυτό 'που δεν υπάρχει' είναι αντικείμενο της ανθρώπινης σκέψης (όπως το φως είναι αντικείμενο της όρασης, και ο ήχος αντικείμενο της ακοής).
3. Όμως αν αυτό 'που δεν υπάρχει' είναι το αντικείμενο της ανθρώπινης σκέψης, τότε 'αυτό που υπάρχει' δεν είναι αντικείμενο της ανθρώπινης σκέψης.
4. Συνεπώς η ανθρώπινη σκέψη δεν εγγυάται 'αυτό που υπάρχει' (όπως ακριβώς τα μάτια εγγυώνται την όραση, ή τα αυτιά εγγυώνται την ακοή). Άρα ό,τι υπάρχει δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο σκέψης

(III). ΑΚΟΜΗ ΚΙ ΑΝ ΚΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΛΗΠΤΟ, ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΜΕΤΑΔΟΘΕΙ ΩΣ ΓΝΩΣΗ

1. Ό,τι υπάρχει είναι αισθητό μόνο με μία αίσθηση.
 - a. Για παράδειγμα, ό,τι βλέπεται συλλαμβάνεται με την όραση, κι ό,τι ακούγεται συλλαμβάνεται με την ακοή.
 - b. Δεν μπορεί κάποιος να δει με την ακοή ή να ακούσει με την όραση.
2. Η επικοινωνία γίνεται με τον λόγο, κι όχι με τα πράγματα που είναι γύρω μας.
 - a. Αυτό που κοινοποιούμε σε κάποιον είναι ο λόγος, και ο λόγος δεν είναι το ίδιο ακριβώς με ό,τι έχει υποπέσει στις αισθήσεις μας (δηλ. δεν είναι ούτε το φως ούτε ο ήχος, έστω κι αν το φως και ο ήχος μπορεί να συνοδεύουν μια γραπτή ή προφορική ομιλία).
 - b. Επιπλέον όπως ακριβώς τα αισθητά όντα δεν μπορούν να αλλάξουν αίσθηση μετάδοσης, έτσι και ο λόγος και δεν μπορεί να εξισωθεί με ό,τι υπάρχει γύρω μας.
 - c. Συνεπώς ο λόγος ποτέ δεν μπορεί να αντιπροσωπεύσει τα αισθητά όντα περισσότερο καλά από ό,τι οι αισθήσεις μας.
 - d. Άρα (όπως ακριβώς τα αισθητήρια όργανα δεν μπορούν να δώσουν καμία άλλη πληροφορία σε άλλη αίσθηση), έτσι και ο λόγος δεν μπορεί να δώσει καμία πληροφορία όσον αφορά τα αισθητά όντα. Απλώς μας πληροφορεί για ό,τι λέγεται.
3. Συνεπώς αν κάτι υπάρχει και αυτό είναι αισθητό, δεν μπορεί να μεταδοθεί ως γνώση.